

Sultan II. Abdülhamid Dönemi İstanbul’unda Şerbethaneler ve Ermeni Şerbethaneleri Üzerine Bir İnceleme (1876-1900)

Gülşen Ulukaya^{1, 2}

ÖZET

Şerbethaneler, başlangıç tarihi net olmamakla birlikte Osmanlı Devleti’nde zaman zaman içkili mekânlar olan meyhanelerin ya da şaraphanelerin yerine kullanılmış ve bunlarla aynı işlevi görmüştür. Hukukî olarak haram ve sakıncalı olmayan içeceğin satıldığı yer olarak nitelendirilen şerbethaneler, toplumsal ya da hukukî bir tercihin sonucunda meyhanelerin yerine kullanılmış olabilirler. Ancak şerbethaneler, 19. yüzyılda yenileşme hareketleri ve Osmanlı’nın kurmuş olduğu gedik sistemi ile rekabet ortamının getirdiği sonuçlar çerçevesinde esas kimliklerine geçiş yapması beklense de bu bir anda olmamış, kademeli bir şekilde ilerletilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, 1876-1900 yılları arasında İstanbul’da şerbethaneleri ve şerbethaneci esnaf içinde söz konusu Ermeni şerbethanelerinin incelenmesine odaklanmaktadır. Şerbethanelerin ortaya çıkışı, kullanımı ve mekânsal konularına dair bilgiler, arşiv belgeleri ışığında değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu şerbethanelerin yoğun olarak hangi bölgelerde bulunduğu ve diğer Gayrimüslim şerbethanelerle oranları karşılaştırılarak ele alınmıştır. Elde edilen veriler ışığında, 1876-1900 yılları arasında genel olarak İstanbul’da meyhane ya da şaraphane özelliğine sahip şerbethanelere odaklanırken özelinde ise Ermeni şerbethaneleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gayrimüslim, İçki, Meyhaneler, Osmanlı Devleti, Şerbethane.

An Examination of Şerbethane and Armenian Şerbethanes in Istanbul During the Reign of Sultan Abdulhamid II (1876-1900)

ABSTRACT

Şerbethanes, although the exact date of origin is not clear, şerbethaneler in the Ottoman Empire were sometimes used as alternatives to taverns or winehouses serving a similar function. Described as places where beverages that were not legally or religiously prohibited were sold, şerbethanes may have been used in place of taverns due to social or legal preferences. However, it was expected that şerbethanes would transition to their primary identity within the context of the modernization movements of the 19th century and the competition brought by the gedik system established by the Ottomans. This transition was not immediate but rather attempted gradually. This study focuses on şerbethanes and Armenian şerbethanes within the şerbethanes tradesmen in

¹ ulukayagulsen@gmail.com

² Dr., Ankara, ORCID: 0000-0001-9811-8362.

Istanbul between 1876 and 1900. Information about the emergence, use, and spatial location of şerbethanes is evaluated in light of archival documents. Additionally, the study examines the regions where these şerbethanes were predominantly located and compares their proportions with other non-Muslim şerbethanes. Based on the data obtained, the focus is on şerbethanes in Istanbul that generally functioned as taverns or wineries during 1876-1900, with a particular emphasis on Armenian şerbethanes.

Keywords: *Non-Muslim, Alcohol, Taverns, Ottoman Empire, Şerbethane.*

1.GİRİŞ

Şerbethanelerin, kesin bir başlangıç tarihini belirlemek mümkün olmamakla birlikte Osmanlı erken döneminden itibaren şarap ve rakı gibi içkilerin satıldığı, tüketildiği yerler olarak adlandırılmıştır. Sözlükte; içmek anlamına gelen *şürb* kökünden türetilen *şerbethane* kelimesi, şerbet yapılıp satılan yer, şerbetçi dükkânı olarak geçmektedir (Sami, 2012, s.605). Ancak, buradaki anlamına bakıldığında bu kelime tam olarak meyhane ismi ile örtüşmez. Meyhane ismini ifade eden ve sözlükte aynı *şürb* kökünden hareketle *çilecek şey, içki, meşrüb* anlamındaki *şarab* kelimesinden türetilen şaraphane, üzümü sıkıp şarap yapmaya mahsus *mahal, şarap kârhânesi, şarap fiçilerinin hıfz olunduğu yer, şarap mahzeni, hum-hâne* anlamına karşılık gelmektedir (Sami, 2012, s.604). Şerbethaneler ve şaraphaneler aynı kökten geldiği için uzunca bir süre kaynaklarda meyhaneleri tanımlamak için kullanılmıştır (Çokuğraş, 2016, s.164-167).

Meyhaneler üzerine yapılan çalışmalarda, şerbethanelerin meyhanelerle ilişkisi veya birbirine eşdeğer kullanılması üzerinde özenle durulduğu gözlemlenmektedir. III. Selim ve II. Mahmud dönemleri üzerine yapılmış literatürdeki bazı çalışmalarda, şerbethanecilik esnafının aynı zamanda meyhanecilik esnafı yerine kullanıldığı ifade edilmiştir (Erdoğanlı, 2022, s.75-76). Örneğin, 1817 yılında İstanbul'da Yedikule dışında meyhane gibi işletilen şerbethanelerin kapatıldığı ve bunların Yenikapı dışına taşınmasının talep edildiği kayıtlarda tespit edilmektedir (BOA. C..BLD. 37/1838). Başka bir örnek olarak, daha önce kapatılan ancak 1829 yılında tekrar açılmasına müsaade edilen Rum, Ermeni ve Yahudilere ait meyhanelerin yerine şerbethane teriminin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum şerbethanelerin, meyhaneye eşdeğer olarak kullanıldığını göstermektedir (Erdoğanlı, 2022, s.353-354). Ayrıca, Erdoğanlı'nın çalışmasında geçen "... *eski zamanlardan beri İstanbul'da meyhanelere şerbethane denir, pencerelerine kafes konurdu.*" veya "...*şerbethanelerin meyhane olduğuna alamet olmak üzere sokak kapısının üst sürmesine bir hasır eskisi ...*" konduğu belirtilerek bu konu da daha açıklığa kavuşturulmuştur (Erdoğanlı, 2022, s.36). Yapılan çalışmalarda verilen bu örnekler incelendiğinde, şerbethaneler ile meyhanelerin birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, kesin başlangıç tarihi bilinmemekle birlikte, tarihsel süreçte şerbethanelerin meyhaneler yerine kullanılmasında belirli bir zaman sınırlaması görülmemektedir. Ancak 19. yüzyılda, yenileşme hareketleri ve Baltalimanı Antlaşması ile birlikte serbest ticaret anlaşmasının etkisi sonucunda rekabet ortamı oluşmuş ve devletin gedik sistemini kurmasıyla mesleklere yönelik imtiyaz alanları ortaya çıkmıştır. Bu

süreçte, şerbethanelerin kademeli bir şekilde gerçek kimliklerini elde etmesi beklenmiştir. Fakat bu dönüşüm bir anda gerçekleşmemiş; bu yüzden de daha önce şerbethane adı altında gedik hakkını (Akgündüz, 1996, s.541-543) elde eden meyhaneler, bir süre daha şerbethane olarak yoluna devam etmiştir. Şerbethanelerin, bir meyhane gibi faaliyet göstermesi, devlet, esnaf ve toplum arasında karışıklığa neden olmuştur. Özellikle şerbethaneci esnafı, daha fazla kâr elde etmek amacıyla meyhanelerin imtiyaz alanına giren içkileri satmış ve bu da meyhaneleri zarara uğratmıştır. Ayrıca şerbethanelerin meyhane gibi işleyişi, toplum tarafından da kabul görmeyince, şerbethanelerin itibarı zedelenmiştir. Çünkü bu mekânların çalışma şekli, gelen müşterileri de etkilemiş ve özellikle Müslümanların daha önce rahatça gittikleri şerbethanelerin içkili bir mekâna dönüşmesinden sonra buralardan uzak durmaya özen göstermişlerdir (Erdinçli, 2022, s.354-356).

Çalışmanın büyük ölçüde dayandığı şerriyye sicillerinin transkripsiyonları incelendiğinde, meyhane yerine şerbethane teriminin kullanılması, bu iki mekânın aynı işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır (BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 211; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 242; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 243; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 244; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 245; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 246; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 254; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 257). Sicillerde *meyhane* yerine *şerbethane* ifadesinin kullanılmasının sebeplerine bakıldığında toplumsal ya da hukukî bir tercih olduğu düşünülebilir. Şerbethaneler, hukukî olarak haram ve sakıncalı olmayan içeceklerin satıldığı yerler olarak tanımlanmaktadır. Ancak, dikkat edilmesi gereken bazı hususlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Her şerbethane, meyhane olarak değerlendirilmemelidir. Şerbethane olarak geçen mekânlara dikkatle yaklaşılmalı ve buraların meyhane olma ihtimali üzerinde titizlikle durulmalıdır. Bu nedenle, sicillerde geçen şerbethanelerin gerçekten meyhane olup olmadığını anlamının farklı yolları araştırılmalıdır. Örneğin, şerbethane esnafının dükkânlarında kullandıkları alet ve edavatlar bu konuda yol gösterici olabilir. Bu aletlerin kullanım amaçlarına bakılarak, bu yerlerde şarap üretildiği ya da satıldığı tespit edilebilir (Erdinçli, 2022, s.73). Bu bilgiler ışığında, taranan sicillerde *meyhane* terimine rastlanmazken, bunun yerine şerbethane teriminin kullanıldığı görülmüştür. Özellikle 19. yüzyılda, meyhaneleriyle ünlü Galata gibi bölgelerde meyhanelerin bulunmaması neredeyse imkânsızdır. Çünkü Galata, meyhanelerin en yoğun olduğu yerlerden biriydi. Hatta Evliya Çelebi de eserinde “*Galata demek meyhane demek*” diyerek burayı meyhaneleriyle ünlü Malta ve Alakorna'ya benzetmiştir (Evliya Çelebi, 2013, s.420). Bu ifadelerden yola çıkılarak taranan sicillerde tespit edilen şerbethanelerin meyhaneler yerine kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde ekonominin en önemli organını teşkil eden esnaflık, en temel anlamıyla, halkın geçimini sağlamak üzere şehir ve kasabalarda mal ve hizmet üretimi ile ilgili herhangi bir iş kolunun belirli bir bölümünde uzmanlaşmış olarak çalışanların meydana getirdiği mesleki örgütlenme olarak tanımlanmıştır (Genç, 2013, s.289). Arşiv belgeleri ve yapılan araştırma çalışmalarına göre Osmanlı Devleti'nde esnaf grupları çeşitlilik göstermiştir. Özellikle bazı meslek gruplarında dinî farklılıkların etkili olduğu ve bu mesleklerin sadece belli bir dine (ya da etnik gruba) mensup insanlar tarafından icra

edildiği bilinmektedir. Bu sebeple bazı meslek grupları, aynı dine bağlı aidiyetlik hissedilen kişiler tarafından icra edilmiştir (Genç, 2013, s.289).

Osmanlı Devleti, kendi zihniyeti doğrultusunda şekillendirdikleri ekonomik faaliyetleri ve üretimi sürdürülebilir kılmak amacıyla esnaf gruplarına yönelik çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bu çerçevede, hem üretimi sürdürülebilir hale getirmek için esnaf topluluklarını destekleyen yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş hem de piyasayı kontrol altında tutmayı hedefleyen önlemler almıştır. Örneğin, Osmanlı, esnaflık teşkilatında eşitlikçi bir yapı benimsemiş ve bu doğrultuda gedik sistemini oluşturmuştur (Akgündüz, 1996, s.541-543).

Osmanlı idaresi altında bulunan Gayrimüslimler, başta ticaret olmak üzere çeşitli meslek gruplarında uzmanlaşarak yüksek yaşam standartlarına ulaşmışlardır. Söz konusu Gayrimüslimler arasında öne çıkan Ermeniler, özellikle şehir yaşamında yoğun bir şekilde faaliyet göstermiş ve farklı meslek alanlarında dikkat çekmişlerdir. Örneğin, birçok Ermeni müzisyen Osmanlı musikisine katkıda bulunmuştur. Ayrıca İstanbul mimarisine damga vuran Balyan ailesi ile İstanbul'daki ilk Osmanlı tiyatrosunu kuran Güllü Agop Efendi de Ermeni topluluğundandır (Faroqi, 2014, s.309-310).

Fransız Seyyah Olivier'in ifadesine göre, İstanbul'daki Ermeniler, genellikle ticaret veya esnaf olarak faaliyet göstermiş ve devletin ticari ağını akıllıca kontrol etmişlerdir. Ayrıca, sabırlı, tutkulu ve çalışkan olmalarıyla birçok meslek dalında öne çıkmışlardır (Olivier, 1977, s.15). Ermenilerin öne çıktığı bu meslek kollarından bir tanesi de özellikle içkili mekânlar olarak bilinen, sadece Gayrimüslimlere işletme hakkı verilen şerbethanelerdir. Bu şerbethaneler, kanunen Gayrimüslimler tarafından işletilmekte olup, genellikle sahipleri de Ermeni, Rum ve Yahudilerdi. Şerbethaneler, diğer meslek grupları gibi Osmanlı Devleti tarafından resmî ve hukukî olarak tanınmış ve bir lonca çatısı altında örgütlenerek, gedik adı verilen işletme ruhsatına sahip olmuşlardır. Ancak şerbethaneci olmak için çiraklıktan ustalığa yetişmek şartı konulmuştur. Herhangi bir kural ihlali olması durumunda ise padişah, sadrazam, kadı, subaşı ve muhtesip gibi devletin denetim organları tarafından cezalandırılmışlardır (Uzunçarşılı, 1988, s.141-144).

Çalışmanın sınırları, zaman olarak 1876-1900 yılları arası olarak belirlenmiştir. Zaman olarak, 1876'da başlatılmasındaki öncelikli amaç şerbethane ile ilgili verilerin taranan siciller içinde, bu tarihte çok olması öncelikli sebeptir. Ayrıca II. Abdülhamid'in tahta çıktığı tarih de bu çalışmaya sınır tutulmuştur. Buradaki amaç ise II. Abdülhamid'in içkili mekânlara yönelik herhangi bir düzenlemesi ya da toplu kapatması şeklinde aldığı bir kararın olup olmamasıdır. Çalışmanın sonuç olarak ise yüzyılın bitişi uygun görülmüştür. Buna ek olarak, 1900 yılına yakın defterlerde *şerbethane ya da içkili mekânlara* dair kayıtların tespit edilememesidir. 1900'den sonraki taranan sicillerde (274, 275, 276, 277, 278) herhangi bir *şerbethane* ya da çalışmanın konusu olan *Ermeni şerbethanenin* tespit edilmemesi zamanın gereksiz yere uzatılmasına sebep olacağı için yüzyılın bitişi sınır olarak kabul edilmiştir. Mekân olarak ise İstanbul'un tamamı ele alınmıştır. Pekâlâ, bir çalışma için bu kadar geniş zaman ve mekânın ele alınması, çalışmayı zorlayacağı düşündürülebilir. Fakat bu çalışmada spesifik olarak Ermeni şerbethanelerine odaklanıldığı

için verilerin çoğalmasına adına zaman aralığı geniş tutulmuştur. Bu sebeple, tespit edilen verilerin çok olması için belirli semtlerden ziyade İstanbul’un tamamı çalışmaya dâhil edilmiştir.

Ele alınan bu çalışmada amaç, İstanbul’da meyhane gibi işletilen şerbethanelerin tespiti içindir. Daha özeline inildiğinde ise, Osmanlı idaresinde bulunan Gayrimüslimler içinde, başta ticaret olmak üzere birçok meslek grubunda uzmanlaşmış Ermenilerin sahip olduğu şerbethaneler üzerinedir. İstanbul’da meyhaneler üzerine yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan, çalışma içinde de istifade edilmiştir. Fakat esas kimliği meyhane olmayan ancak meyhane şeklinde işletilen şerbethaneler bulunmaktadır. Bu konu üzerine herhangi bir çalışma kaleme alınmamıştır. Biz de bu çalışmada Ermenilerin sahip olduğu şerbethaneleri ele alarak bu konuyu aydınlatmaya çalıştık.

Bu çalışma, “Şeriye Sicil Defterleri-1, İstanbul Kadılığı” altındaki 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273 numaralı sicil defterlerinden istifade edilerek yürütülmüştür. Bu defterler, “Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi”nde, “İstanbul Müftülüğü” fonu altında bulunmaktadır ve dipnotta da buraya atıf yapılacaktır. İstifade edilen defterler, dipnotta kısaltma olarak “BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:” şeklinde verilecektir. İstanbul kadılığında bulunan bu sicillerin tamamı taranmıştır. Taranan bu 37 sicil içinde tespit edilen Ermeni şerbethanelerine ait veriler çalışmada kullanılmıştır. Ayrıca, İSAM tarafından transkripsiyonu yapılarak yayınlanan İstanbul Kadı Sicilleri tamamen taranmış ve bu siciller içinde 1876-1900 (H.1293-1315) yıllarını kapsayan sadece bir tane defter tespit edilmiştir. Bu defterin incelemesi yapıldığında herhangi bir Ermeni ya da diğer Gayrimüslimlere ait şerbethane tespit edilememiştir.

İstanbul Kadılığı sicillerinden 1876-1900 (H.1293-1315) yıllarını kapsayan defterlerde tespit edilen Ermeni şerbethaneleri ve diğer Gayrimüslimlere ait şerbethaneler hakkında elde edilen veriler tablo olarak sunulacaktır. Bu tabloda, sicillerin numaraları ve tarih aralıkları, toplam şerbethaneye sayısı, Ermeniler ve diğer Gayrimüslimlere ait şerbethaneler gösterilecektir. Bu şekilde, hangi sicilde kaç tane şerbethanenin tespit edildiği, bunların bulunduğu sayfaları ve bu sicillerin kapsadığı zaman aralığı da net şekilde görülmüş olacaktır.

Tablo 1. Siciller ve Şerbethaneler

Sicil No	Tarih	Toplam	Ermeniler	Diğer Gayrimüslimler
242 No’lu Sicil	1876-1877 (H.1293/1294)	46	8	38
243 No’lu Sicil	1876-1877 (H.1293-1295)	2	1	1

244 No'lu Sicil	1877-1878 (H.1294-1296)	78	16	62
245 No'lu Sicil	1878-1879(H.1295-1296)	-	-	-
246 No'lu Sicil	1878-1879 (H.1296-1297)	32	4	28
247 No'lu Sicil	1878-1879 (H.1296-1297)	3	-	3
248 No'lu Sicil	1879-1880 (H.1297-1298)	16	-	16
249 No'lu Sicil	1879-1880 (H.1297-1298)	3	-	3
250 No'lu Sicil	1877-1878 (H.1294-1299)	4	-	4
251 No'lu Sicil	1880-1881 (H.1298-1299)	-	-	-
252 No'lu Sicil	1881-1882 (H.1299-1300)	9	-	9
253 No'lu Sicil	1881-1885 (H.1299-1303)	1	-	1
254 No'lu Sicil	1882-1883 (H.1300-1301)	5	1	4
255 No'lu Sicil	1883-1884 (H.1300-1301)	-	-	-
256 No'lu Sicil	1884-1885 (H.1301-1302)	-	-	-
257 No'lu Sicil	1884-1885 (H.1031-1302)	5	1	4
258 No'lu Sicil	1885-1886 (H.1302-1303)	1	-	1
259 No'lu Sicil	1885/1886 (H.1302-1303)	3		3
260 No'lu Sicil	1886-1887 (H.1303-1304)	-	-	-
261 No'lu Sicil	1886-1887 (H.1303-1304)	2	-	2
262 No'lu Sicil	1887-1889 (H.1305-1306)	2	-	2
263 No'lu Sicil	1887-1889 (H.1305-1306)	2	-	2
264 No'lu Sicil	1888-1889 (H.1305-1306)	3	-	3
265 No'lu Sicil	1888-1889 (H.1306-1307)	1	-	1
266 No'lu Sicil	1890-1891 (H.1307-1308)	1	-	1

267 No'lu Sicil	1890-1891 (H.1307-1308)	-	-	-
268 No'lu Sicil	1892-1893 (H.1308-1309)	-	-	-
269 No'lu Sicil	1893-1895 (H.1308-1310)	-	-	-
270 No'lu Sicil	1894-1896 (H.1309-1311)	3	-	1
271 No'lu Sicil	1893-1895 (H.1310-1312)	-	-	-
272 No'lu Sicil	1893-1896 (H.1310-1313)	-	-	-
273 No'lu Sicil	1897-1899 (H.1312-1314)	-	-	-
Toplam		219	33	180

Kaynak: BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 242; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 243; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 244; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 246; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 247; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 248; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 249; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 250; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 252; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 253; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 254; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 257; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 258; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 259; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 261; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 262; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 263; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 264; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 265; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 266; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 270.

2. OSMANLI'DA İÇKİ KÜLTÜRÜ VE ŞERBETHANELERE KISA BİR BAKIŞ

Türklerin içki ile ilişkilerine bakıldığında, İslamiyet öncesi dönemde gündelik hayatlarında *bor* ya da *bekni* adı verilen içkileri belirli ölçülerde tükettikleri bilinmektedir (Ortaylı, 1987, s.169; Ögel, 1978, 328-329). Ancak İslamiyet, *hamr* adındaki içkiyi haram kıldığından yasaklamıştır (Ünal, 2011, s.150-151). Osmanlıların geçmişteki içki tüketimine bakıldığında, özellikle temasa geçtikleri devletlerden etkilendikleri görülmüştür. İslamiyet öncesi dönemde hüküm sürmüş Türk devletlerinden Hunlar, Göktürkler ve özellikle Uygurlar, kadim İran ve İslam Devletleri ile etkileşime girerek içki kültürünü benimsemişlerdir. Bu kültür, buradan Selçuklulara aktarılmıştır (Ögel, 2021, s.293-297). Daha sonra Selçukluların Bizans ile olan münasebeti sebebiyle mevcut içki kültürü birleştirilmiş ve bu kültür, Selçuklular aracılığıyla Osmanlılara aktarılmıştır. Ardından Osmanlılar, tarih boyunca farklı kültürlere ev sahipliği yapmış olan İstanbul'u fethettiklerinde, Bizans'ın içki kültürünü de miras olarak almışlardır (Zat, 1994, s.434). Böylece Osmanlılar, şehrin geçmişteki içki birikimini kendi birikimiyle birleştirmişlerdir. Dolayısıyla, Türkler içki ve içki mekânlarıyla yalnızca İstanbul'un fethi sırasında tanışmakla kalmamış, bu kültürden etkilenmiş ve aynı zamanda bu kültürü de etkilemişlerdir. Sonraki dönemlerde, bu kültürün devamı için şehrin yeni sahiplerinin inanç sistemlerine özen göstermişlerdir. Osmanlılar, İstanbul'daki içki tüketiminin sürekliliğine hem de kendilerine miras kalan Türk ve İran kültürü ile İslam hukuk tecrübesini hem de fethedilen Bizans kültürünü birleştirerek katkı sağlamışlardır (Erdinçli, 2022, s.42).

Osmanlı Devleti, bir yandan İslamiyet’i benimsemiş Müslüman bir yapı, diğer yandan da topraklarının genişlemesiyle birlikte farklı din ve kültürlerle mensup Gayrimüslimleri bünyesinde barındıran bir devlettir (Erdoğan, 2020, s.7). Konu itibarıyla Osmanlı, tebaasını şer’i hukuk çerçevesinde dinî olarak ayırmış ve içki tüketimi ve ticareti konusunda farklı kurallar koymuştur. Bu kapsamda, içkinin üretilmesi, tüketilmesi ve ticareti dinen Müslümanlara yasaklanmıştır. Gayrimüslimler için ise *rızık* kapısı sayılan bu meslek, belli kurallar çerçevesinde yapılmasına izin verilmiştir. Bu doğrultuda içki üretimi ve tüketimi, bazı kaidelere bağlı kalmak şartıyla Gayrimüslimlere serbest bırakılırken, şer’i hukuk çerçevesinde Müslümanlara ise yasaklanmıştır (Köse, 2007, s.116).

Osmanlı Devleti, içkili mekânların açılmasına belli kurallar çerçevesinde izin vermiştir. Bu kurallarla birlikte meyhanelerin kimler tarafından ve nerede açılacağı erken dönemlerden itibaren kanunlarla belirlenmiştir. Bu mekânlar, istendiği yerde açılmazdı (Anhegger & İnalçık, 2000, s.45-46). Bir mekânın açılması için bazı şartların yerine getirilmesi lazımdı. Öncelik olarak bu şartların başında, Gayrimüslim halkın varlığı aranan ilk koşuldu. Müslüman mahallerinde özellikle dinî ibadatlere yakın olmayacaktı (BOA. A. {DVNSMHH.d... 28/100; BOA. HAT. 189/9020). Başka bir şart da denetimin kolaylığı için kasaba ve şehrin merkezlerinden uzak olmamasıydı. Böylece buraların kontrolünün kolaylığı sağlanacaktı (Arslan, 2021, s.27; Akbulut, 2016, s.214). Konulan bu yasaklara rağmen Müslümanların bunlara uyduğunu söylemek pek mümkün olmamış ve Gayrimüslimlerin sakin olduğu mahallelere gidilerek kaçak yollardan da olsa bu ihtiyaç karşılanmıştır. Özellikle padişahların düzenlemiş oldukları şenlik dönemlerinde, Müslümanlar da Gayrimüslimlerle birlikte Galata’da meyhanelere gitmiş ve eğlenmişlerdir (Harmandar, 2020, s.121). Ancak bazı dönemler vardı ki Müslümanların içki içmesi değil Gayrimüslimlerin içki içmesi bile söz konusu olmamıştır (Faroqhi, 2014, s.261-262). Hatta bu durumun bazen daha da ileriye gittiği ve devletin özellikle yasakların delinmesi üzerine meyhaneleri toptan kapattığı görülmüştür (Köse, (2007, s.116-117).

3. ŞERBETHANELERİN SEBEBİYET VERDİĞİ OLAYLAR VE YASAKLAR

16. yüzyıldan sonra meyhanelerin sayısının artması ile birlikte alkol tüketimi de artmıştır. Bu durum iktidar için sorun teşkil etmeye başlamıştır. Özellikle Gayrimüslimlerin daha önce konulan kurallara itaat etmemesi, Müslümanların daha fazla içkiye meyletmesi, toplumsal şikâyetlerin artması ve asayişin bozulması beraberinde içki yasaklarını başlatmış ve bu mekânların kapatılmasına kadar giden sert kararlar alınmıştır (BOA. A. {DVNSMHH.d... 7/1453; BOA. A. {DVNSMHH.d... 70/481; BOA. A. {DVNSMHH.d... 71/635).

Osmanlı Devleti’nde özellikle klasik dönemde meyhanelere getirilen yasaklar yoğun olarak görülmüştür. Osmanlı, bu yasaklarla, daha çok asayişin ve düzenin sağlanmasını hedeflemiştir. Özellikle sosyalleşme mekânları olarak görülen bu yerlere devlet sık sık denetimlerde bulunmuş ve yasaklayıcı tedbirler almıştır. Bu yasaklardaki amaç ise iktidarın tehdit unsuru olarak gördüğü bu mekânlardaki toplantıları ve devleti tehdit eden sohbetleri önlemektir. Klasik dönemde devletin kapatmaya kadar gidilen yasaklarına bakıldığında,

bunlardan biri Sultan II. Selim (1566-1574) döneminde, Galata'da bulunan meyhaneler ve kahvehanelere yönelik sert tedbirler alınmasıdır. Özellikle bu dönemde Müslüman mahallelerde bulunan meyhaneler toptan kapatılmıştır (Akbulut, 2016, s.213). Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Devlet, burada meyhanelerle birlikte kahvehaneleri de kapatmıştır. Bu ifadeden çıkarılması gereken sonuç ise devletin alkollü mekânlara karşı değil iktidarı tehdit eden diğer mekânlara karşı da sert önlemler aldığıdır (BOA. A.}MKT. 149/43; BOA. ZB. 12/110; BOA. ŞD. 2906/48).

Osmanlı Devleti, meyhanelerin bulunduğu yerlerde kuralların ihlal edilmesi, Müslümanlara yönelik hakaret ve suçların çoğalmasından dolayı bir takım düzenlemelere gitme kararı almıştır. İçki ticareti yapan ve şerbethaneleri işleten esnaflar, toplum düzeni ve Müslümanların hassasiyetleri bakımından bazı kurallara uymak zorundaydı. Bu konuda Gayrimüslimler, kendi mahalleleri hariç Müslümanlarla karışık bir şekilde ikamet ettikleri mahallelerde alenen içki içemez ve satamazdı (BOA. A.}DVNSMHM.d... 72/246). Yine iç içe yaşanan mahallelerde, şarabın tulum ile değil, fiçi ile taşınması gerekmektedir. Bu kuralların yanında Gayrimüslimler, toplum düzenini bozacak kadar içki içip sarhoş olmamaları ve asayişin bozulmamasından da sorumlulardı (Erdinçli, 2019, s.33-34; Soykan, 2000, s.84-85). Sarhoşların Müslüman kadınlara sarkıntılık yapması, çıkarılan kavgalar ile bunun sonucunda adam öldürme ve yaralama gibi toplum düzenini bozan olayların meydana gelmesi, asayiş tehdit eden durumları ve yasakları ihlal etmekteydi. Açık bir şekilde içki içip sarhoş olanların asayiş bozması durumunda ise suçlu olarak imtiyaz verilen Gayrimüslimler kabul edilmekteydi. Fakat devlet, yasaklara uymayanların alenen suçu tekrarlaması üzerine cezasını da kesmekteydi. Bu kişilerin, "...mekânlarının dağıtılması ve insanların getirilmesi, had gerekenlere had, gerekmeyenlere ta'zir, teşhir, te'dip edilmeleri hatta gerekirse hapsedilmeleri" istenmiştir (Akman, 2004, s.151; Deal, 2017).

Meyhanelerin kurallara aykırı olarak açılması ve işletilmesi, Müslümanlar kadar Gayrimüslimler tarafından da şikâyet edilmiştir (Erdinçli, 2020, s.11). Örneğin, 1555 yılında Beşiktaş'ta Müslümanlar ile Gayrimüslimler aynı mahallede yaşamaktaydı. Bu dönemde, buralarda meyhaneler usule aykırı olarak evlerin arasında ve camilere yakın açılmıştır. Bu durum hem Müslüman hem de Gayrimüslimler tarafından yoğun şikâyete neden olmuştur. Çünkü camilere yakın olan meyhaneler, Müslümanlar tarafından sürekli olarak şikâyet edilmekte ve kapatılması talep edilmiştir. Bu şikâyetlerin artması üzerine Gayrimüslimler de meyhanelerin kapatılması için şikâyette bulunmuş ve meyhanelerin özellikle Müslüman mahallelerinde ve camilerden uzakta açılması desteklenmiştir (Yılmaz, 2005, s.34).

Meyhanelere gelen yasaklara bakıldığında bir tanesi Sultan III. Murad (1574-1595) döneminde uygulanmıştır. Normalde sadece Ramazan aylarında kapalı olan meyhaneler, bu tarihten sonra sert tedbirlerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle III. Murad'ın arabayla meyhane önünden geçerken acemi oğlanların sarhoş anlarına denk gelmesi üzerine bu duruma hayli öfkelenmiş ve yayınlattığı fermanlarla içkiyi yasaklatmıştır. İçki içen ve meyhanelere giden Müslümanların derhal hapisaneye atılması emredilmiştir. Ayrıca bu

dönemde, Müslüman mahallelerinde ve ibadethanelere yakın yerlerde meyhane açılmaması için kadınlara hükümler gönderilmiş ve buna uymayanlar için hemen müdahalede bulunulması istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHH.d... 28/100; BOA. A. {DVNSMHH.d... 39/141; BOA. A. {DVNSMHH.d... 80/478). Gayrimüslimlere de Müslümanları meyhanelere almamaları ve içki satmamaları uyarısında bulunulmuştur. Bunun gibi klasik dönemde birçok padişah, meyhanelere yasaklar getirmiştir. Ancak bu yasaklar bazen çok sert olsa da uzun süre kalıcı olmamıştır (Erdoğan, 2020, s.7-16; Öztürk, 2017).

II. Abdülhamid döneminde de ibadethanelere yakın içkili mekânların açılması yasağı devam ettirilmiştir. Bu yasağı ihlal edenlerin mekânları kapatılmıştır. Örneğin, Tarabya’da bir şerbethanenin camiye yakın olduğu gerekçesiyle kapatılması kararı çıkmıştır (BOA. BEO. 854/64025). Ancak bu yasaklar uzun süre kalıcı olmamıştır (BOA. DH. MKT. 1770/8; Deal, 2017).

Osmanlı Devleti, içki üretilen ve tüketilen bu mekânlara karşı sürekli yasaklayıcı kararlar almıştır. Ancak bu yasakların kalıcı olmaması bu mekânlarla ilgili problemleri uzun süre devam ettirmiştir. Osmanlı’da içki dinen yasak olmasına ve Osmanlı hukukunun şer’i kurallar üzerine kurulu olmasına rağmen alkol üretimi ve tüketimi için ayrı ayrı vergiler de toplanmıştır. Osmanlı Devleti, İstanbul’u fethettikten sonra bu mekânların sayıları hep artmış olmakla birlikte aynı zamanda bu mekânlar suçun merkezi olarak görülmüştür. Meyhanelerin kapatılmasına yönelik kararlar her dönemde alınmış fakat pek de başarılı olunmamıştır.

Sürekli kapatılma ya da yasaklarla karşı karşıya kalan içkili mekânlar, Tanzimat döneminde eğlence hayatında yoğun olarak hissedilen modernleşmeyle birlikte özgürlüğüne kavuşmuştur. Özellikle Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti içerisindeki farklı unsurların meşruluk kazanması buraları işletenlere de yansımış olmalıdır. Çünkü bu dönemden sonra bu mekânlar devlet tarafından tehdit unsuru olarak görülmekten vazgeçilmiş ve tamamen özgürlüğe kavuşmuştur (Çokuğraş, 2016, s.148-149).

4. ŞERBETHANE TÜRLERİ VE BURADAN ALINAN VERGİLER

İstanbul’un fethinden sonra, içkili mekânlar varlığını devam ettirmiştir. İlk meyhaneler de diyeceğimiz bu mekânlar, ilk başlarda sadece Gayrimüslimlerin içki ihtiyacını karşılamaktaydı. Fakat ilerleyen zamanlarda, içki içilen bu yerler, eğlence mekânları olmuş ve verilen imtiyazlar çerçevesinde vergiler alınmıştır (Yılmaz, 2005, s.31-37). Osmanlı, başta şarap olmak üzere her türlü içkiyi üretiminden tüketim aşamasına kadar düşük oranda *öşür-i şıra ve resim-i fıçı* gibi vergilerle vergilendirmiştir (Koyuncu, 2019, s.33). *Hamr resmi* denilen bu vergi gelirleri, *hamr mukataası* adı altında toplatmıştır (Ortaylı, 1987, s.169). Ayrıca Osmanlı içki üretim ve tüketiminde farklı dönemlerde çeşitli isimlerle de vergilendirmiştir. *Masdariye* ya da daha yaygın kullanımı ile *rüsum-ı zecriye* de alkollü içkilerden alınan bir vergi çeşididir (BOA. AE.SMST.IV. 25/1767). Bir başka vergi ismi ise Ruznamçelerde kayıtlı kendi özel ismiyle *rüsum-ı arak ve hamr* şeklindedir (Erdoğan, 2022, s.58).

Şerbethaneler, zamanla mesleki örgütlenme yapılarına ve işletme yöntemlerine bağlı olarak çeşitlenmiş ve farklı türlere ayrılmıştır. Bunlar *gedikli*, *koltuklu* ve *ayaklı* olmak üzere üç türdür. Devlet, esnaflık arasında eşitliği sağlamak için gedik sistemiyle kısıtlamalar getirmiştir. Bunların yanı sıra *küplü meyhaneleri*, *kaptan meyhaneleri*, *gemici meyhaneleri* ve *çakaloz* ya da *çakanoz meyhaneleri* gibi isimler de ortaya çıkmıştır (Hiçyılmaz, 2016, s.60-70). Bu meyhaneler, hukuki açıdan farklı değildir, sadece işleyişlerine göre farklı isimlendirilmişlerdir (Akgündüz, 1996, s.541-543; Cankurt, 2023, s.12).

5. ERMENİ ŞERBETHANELERİ VE ESNAFLARI HAKKINDA BİLGİLER

Ermeniler ve diğer Gayrimüslimlere ait şerbethanelerin hangi semtlerde ve mahallelerde olduğu tablolar halinde aşağıda verilmiştir. Tespit edilen şerbethaneler içinde birçoğunun miras paylaşımı, hisse satışı ya da genel olarak başka birine satışı şeklinde görülmektedir. Bu şerbethanelerin sahipleri tamamen Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Müslümanların burayı işlettiği ya da sahibi olduğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Çalışmaya ilişkin taranan siciller içinde, kadınların da şerbethane sahibi olduğu tespit edilmektedir. Örneğin, şerbethanelerin yoğun şekilde bulunduğu Galata'da Arnavud Karyesi'nde, Anaştasya adlı bir kadın, sahibi olduğu şerbethanenin hissesini Ermeni milletinden olan Üzengici Togofil'e satmıştır (BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 211, s.6). Başka bir örnek ise, Galata Bebek'teki şerbethanenin sahibi Takohi'dir. Takohi, sahibi olduğu şerbethanesinin yarısını kızı Drohi'ye satmıştır (BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 211, s.18). Şerbethanelerin bu şekilde aile içinde birbirine satılması özellikle birbirine destek olmak ya da yabancı birilerinin aile ekonomisine ortak olmasını önlemek olarak düşünülebilir.

Başka örneklere bakıldığında, Galata Bereketzade'deki şerbethaneci esnafından Yanko, şerbethanesini Beyoğlu Kolu ustabaşısı Andon'a tüm hisseleri ile birlikte satmıştır (BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 211, s.24). Bu şerbethaneler içinde dikkat çeken bir başka örnek ise, Kumkapı'da Çadircı Ahmed Çelebi Mahallesi'ndeki bir şerbethanenin sahibi olan Ermeni Akabi adlı kadının vefatının ardından, mirasçıların hisselerini Mardiros'a satmasıdır (BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 211, s.25). Ayrıca, sicillerde farklı milletten insanların, başka bir milletten kişilere şerbethane sattığı da kaydedilmiştir. Örneğin, Beşiktaş'ta Ermeni Marim adlı kadının şerbethanesini Rum milletinden olan Hacı Nikola'ya sattığı görülmektedir (BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 244, s.40).

Osmanlı, Gayrimüslimlerin içkili mekânları açmasına belli şartları sağlaması üzerine izin vermekteydi. Bu şartlardan bir tanesi de bu mekânların açıldığı yerlerde halkın huzurunu bozması emredilmiştir. Ancak Salma Tomruk'ta Karye-i Atik Ali Paşa Mahallesi'nde bulunan şerbethaneler, halkın huzurunu bozmuş ve mahalle sakinlerinden olan 200 kadın toplanarak bu şerbethaneyi yıkmıştır. Daha sonra bu mekânı işletenler, mahalleden gönderilmiştir (BOA. HAT. 278/16369).

Osmanlı Devleti, gedik sistem ile esnaflar arasında eşitlik ilkesini gözetmekteydi. 21 Ekim 1883 tarihli arşiv belgesinde, İstanbul'da 89 şerbethane ve koltuklu (meyhane) başka yerlerin mahallelerde içki satması yasaklanmıştır. Ancak esnaflar gedik usulü ile getirilen

sınırı aşmış ve evlerinde gizlice şarap satmışlardır. Tespit edilen bu kişilerin acilen cezalandırılması istenmiştir (BOA. C..ML... 350/14375). Arşiv belgelerinde bunun gibi birçok örnek olaya rastlamak mümkündür. Burada kısaca belirtilmesi gereken konu olarak, bu mekânların Osmanlı halkı içinde önemli yer ettiği, gündelik hayat içinde aktif olarak kullanıldığı söylenebilir. Çalışmanın bu kısmından sonra şerbethanelerin İstanbul'da mahalle ve semtlere göre dağılımı ele alınacaktır.

6. İSTANBUL'DA ŞERBETHANELERİN MAHALLE/SEMTLERE DAĞILIMI

Çalışmanın yürütüldüğü şerriyye sicillerinde tespit edilen şerbethaneler, İstanbul'daki şerbethanelerin tamamı değildir. İstanbul'daki meyhaneler üzerine genel olarak yapılan çalışmalar vardır, ancak özellikle bir milleti ele alan çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile tam olmasa da bu konuya bir katkıda bulunulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma ile mevcut şerbethanelerin Gayrimüslimlere dağılım oranı ve bu oran içinde Ermeni şerbethaneleri tespit edilecektir.

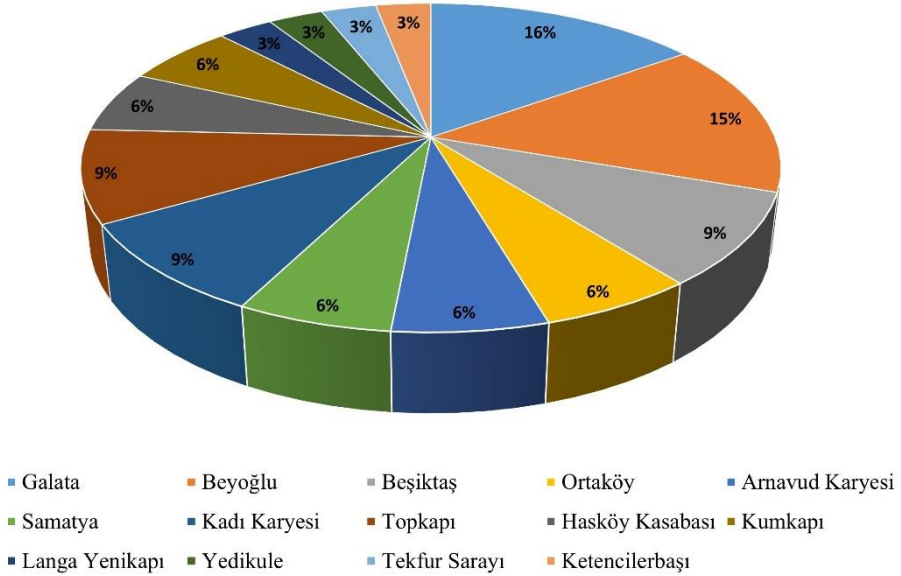
Taranan sicillerdeki şerbethanelerin toplamına bakıldığında 219 tane şerbethane tespit edilmiştir. Bu şerbethanelerin sahipleri Ermeniler, Rumlar ve diğer Gayrimüslim milletlerdir (Yahudi, İngiliz ve İtalyanlar). Bu şerbethaneler içinde Ermenilere ait olan şerbethane sayısı 33'tür. Geriye kalan şerbethanelerden 147 tanesi Rumlara ve 39 şerbethane ise diğer Gayrimüslimlere aittir. Oran olarak bakıldığında 219 şerbethane içinde en büyük orana Rumlar sahiptir. Yaklaşık %67 olan bu oranı %18 ile diğer Gayrimüslimler takip etmektedir. Ermenilerin ise toplam oranı %15'tir. Aşağıda grafiklerde bu oranlar genel olarak ve semtlere ayrılarak gösterilmiştir.

Tablo 2. Ermenilere Ait Şerbethanelerin Mahalle/Semtlere Dağılımı

Sıra	Mahalle/Semt	Sayısı
1-	Galata'da Bereketzade Mahallesi'nde	2
2-	Galata'da Kamer Hatun Mahallesi'nde	1
3-	Galata'da Sultan Bayezid Mahallesi'nde	2
4-	Galata Beyoğlu'nda Hüseyin Ağa Mahallesi	1
5-	Galata'da Arnavud Karyesi'nde	2
6-	Galata'da Beşiktaş'ta	3
7-	Galata'da Beyoğlu	4
8-	Galata'da Ortaköy'de	2
9-	Samatya'da Hüseyin Ağa Mahallesi'nde	1

10-	Samatya'da Hacı Kadın Mahallesi	1
11-	Üsküdar'da Kadı Karyesi	3
12-	Topkapı'da Bayezid Ağa Mahallesi'nde	3
13-	Hasköy Kasabası'nda Abdüsselam Mahallesi'nde	2
14-	Kumkapı'da Çadırcı Ahmed Çelebi Mahallesi	2
15-	Langa Yenikapı'da Kâtip Kasım Mahallesi'nde	1
16-	Yedikule'de Sultan Mehmed Mahallesi	1
17-	Tekfur Sarayı'nda Molla Aşiki Mahallesi	1
18-	Ketencilerbaşı'nda Sabuncu Hanı'nda	1
Toplam		33

Kaynak: BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:242; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:243; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:244; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:246; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:247; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:248; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:249; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:250; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:252; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:254; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:257; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:258; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:259; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:261; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:262; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:263; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:264; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:265; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:266; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:267; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:268; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:269; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:270; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:271; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:272; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:273.

Grafik 1. Ermeniler Ait Şerbethanelerin Semtlere Göre Oranı

Taranan siciller içinde Ermenilere ait şerbethaneler Galata, Beyoğlu, Beşiktaş, Arnavud Karyesi, Samatya, Kadı Karyesi, Hasköy, Topkapı, Kumkapı, Langa Yenikapı, Yedikule, Tekfur Sarayı ve Ketencilerbaşı'nda yer almaktadır. Genel dağılıma bakıldığında, Galata ve Beyoğlu'nda 5'er, Beşiktaş, Topkapı ve Kadı Karyesi'nde 3'er, Ortaköy, Arnavud Karyesi, Samatya, Hasköy ve Kumkapı'da 2'şer tane şerbethane bulunmaktadır. Diğer yerlerde ise Langa Yenikapı, Yedikule, Tekfur Sarayı ve Ketencilerbaşı'nda 1'er tane şerbethane kaydedilmiştir. Bu verilere göre, Ermeni şerbethanelerinin en yoğun olduğu yerler Galata ve Beyoğlu'dur. Bu dağılımın sayıları ve oranları "Tablo 2" ve "Grafik 1"de detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 3. Rumlara Ait Şerbethanelerin Mahalle/Semtlere Dağılımı

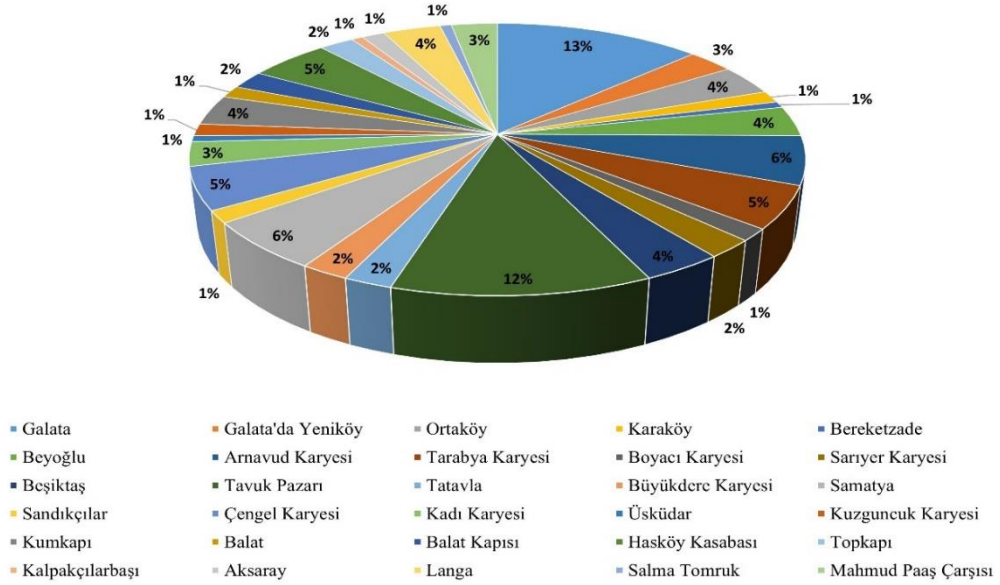
Sıra	Mahalle/Semt	Sayı
1-	Galata'da Beyoğlu'nda	5
2-	Galata'da Yeniköy	4
3-	Galata'da Ortaköy	5
4-	Galata'da Karaköy	2

5-	Galata'da Bereketzade Mahallesi	1
6-	Galata'da Kemankeş Kara Mustafa Paşa Mahallesi	6
7-	Galata'da Arnavud Karyesi	8
8-	Galata'da Tarabya Karyesi	7
9-	Galata'da Boyacı Karyesi	2
10-	Galata'da Sarıyer Karyesi'nde Yeni Mahallede	3
11-	Galata'da Beşiktaş'ta Kazan/Kazgan Asmaz Mahallesi	2
12-	Galata'da Beşiktaş'da Köyiçi	3
13-	Galata'da Çavuşbaşı Mahallesi	2
14-	Galata'da Sultan Bayezid Mahallesi	5
15-	Galata'da Cami'i Cedid Mahallesi	5
16-	Galata'da Tavuk Pazarı'nda Sinan Paşa-yı Atik Mahallesi	7
17-	Galata'da Tavuk Pazarı'nda Şeyh Mehmed Geylani Mahallesi	9
18-	Galata'da Tatavla	3
19-	Galata'da Büyükdere Karyesi	3
20-	Samatya'da Hacı Hüseyin Mahallesi	7
21-	Samatya'da Hacı Kadın Mahallesi'nde	1
22-	Sandıkçılar'da Atik Ali Paşa Mahallesi'nde	2
23-	Üsküdar'da Çengel Karyesi'nde	7
24-	Üsküdar'da Kadı Karyesi	4

25-	Üsküdar'da Yeni Mahalle	1
26-	Üsküdar'da Kuzguncuk Karyesi	2
27-	Kumkapı'da Mihne Hatun Mahallesi	3
28-	Kumkapı'da Çadırcı Ahmed Çelebi Mahallesi	2
29-	Balat'ta Hamam-ı Muhiddin Mahallesi	2
30-	Balat Kapısı'nda Elhac Muhiyiddin Mahallesi	3
31-	Hasköy Kasabası'nda Abdüsselam Mahallesi	7
32-	Topkapı'da Bayezid Ağa Mahallesi	3
33-	Kalpakistanbaşı'nda Hüseyin Ağa Mahallesi	1
34-	Aksaray'da Elhac Bayram Haftani Mahallesi	1
35-	Aksaray'da Çakır Ağa Mahallesi	1
36-	Langa'da Katib Kasım Mahallesi	3
37-	Langa'da İnebey Mahallesi	2
38-	Salma Tomruk'ta Karye-i Atik Ali Paşa Mahallesi	1
39-	Mahmud Paşa Çarşısı'nda Kürkü Hanı	3
40-	Mahmud Paşa Çarşısı'nda Büyük Çorap Hanı	1
Toplam		147

Kaynak: BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:242; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:243; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:244; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:246; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:247; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:248; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:249; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:250; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:252; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:254; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:257; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:258; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:259; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:261; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:262; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:263; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:264; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:265; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:266; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:267; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:268; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:269; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:270; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:271; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:272; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:273.

Grafik 2. Rumlara Ait Şerbethanelerin Semtlere Göre Oranı

Diğer Gayrimüslimlerin şerbethanelerine bakıldığında, Rumlara ait olanların sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. Rumlara ait toplam 147 tane şerbethanelenin semtlere göre dağılımı şu şekildedir: Galata’da 18, Tavuk Pazarı’nda 16, Arnavud Karyesi ve Samatya’da 8, Hasköy Kasabası, Tarabya ve Çengel Karyesi’nde 7, Ortaköy, Beyoğlu, Beşiktaş, Kumkapı ve Langa’da 5’er şerbethane tespit edilmiştir. Yeniköy, Kadı Karyesi ve Mahmud Paşa’da 4’er, Sarıyer, Büyükdere, Tatavla, Balat Kapısı ve Topkapı’da ise 3’er şerbethane tespit edilmiştir. Geri kalan şerbethanelerin Karaköy, Boyacı Karyesi, Sandıkçılar, Kuzguncuk, Balat ve Aksaray’da 2’şer, Bereketzade, Üsküdar, Kalpakçılarbaşı ve Salma Tomruk’ta ise 1’er tane olduğu belirlenmiştir. Aşağıda “Tablo 3” ve “Grafik 3”te bu dağılımın sayıları ve oranları gösterilmiştir.

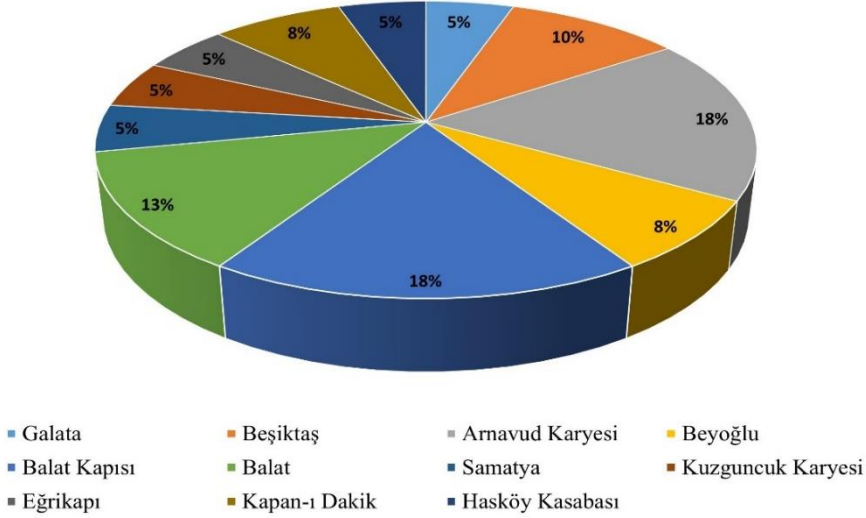
Tablo 4. Diğer Gayrimüslim Şerbethanelerinin Mahallelere/Semtlere Dağılımı

Sıra	Mahalle/Semt	Sayı
1-	Galata’da Kemankeş Kara Mustafa Mahallesi	2
2-	Galata’da Beşiktaş Kasabası’nda Tarabya Karyesi	4
3-	Galata’da Beşiktaş Kasabası’nda Arnavud Karyesi	5

4-	Galata'da Beyoğlu	3
5-	Galata'da Arnavud Karyesi	2
6-	Balat Kapısı'nda Elhac Muhiddin Mahallesi	3
7-	Balat'ta Karabaş Mahallesi	3
8-	Balat Kapısı'nda Elhac İsa Mahallesi	4
9-	Balat'ta Hızır Bey	2
10-	Samatya'da Koca Mustafa Paşa Mahallesi	2
11-	Üsküdar'da Kuzguncuk Karyesi	2
12-	Eğrikapı'da Kariye-i Atik Ali Paşa Mahallesi	2
13-	Kapan-ı Dakik'te Haraççı Kara Mehmed Mahallesi	3
14-	Hasköy Kasabası	2
Toplam		39

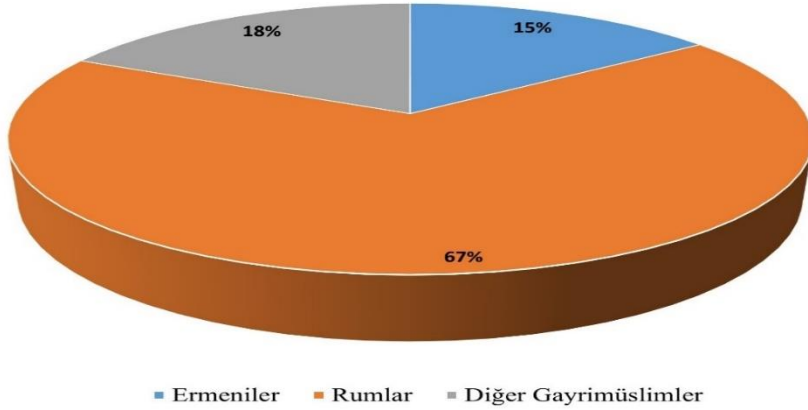
Kaynak: BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:242; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:243; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:244; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:246; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:247; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:248; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:249; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:250; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:252; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:254; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:257; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:258; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:259; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:261; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:262; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:263; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:264; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:265; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:266; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:267; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:268; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:269; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:270; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:271; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:272; BOA. İSTM.ŞSC.01.d/No:273.

Grafik 4. Diğer Gayrimüslimlere Ait Şerbethanelerin Semtlere Göre Oranı

Diğer Gayrimüslimlere ait toplam 39 şerbethane bulunmaktadır. Bu şerbethanelerin semtlere göre dağılımına bakıldığında, en fazla Balat’ta yer aldığı görülmektedir. Ermenilere ve Rumlara ait şerbethaneler Galata’da yoğunlaşırken, diğer Gayrimüslimlerin şerbethaneleri Balat’ta yoğunlaşmıştır. Bu ifadeden kesin olmamakla birlikte bu kesimin diğer Gayrimüslimlerle ayrı olduğu fikri yürütülebilir. Ancak bu Ermeni ve Rumların olduğu yerlerde diğer Gayrimüslimlerin şerbethanelerinin olmadığı anlamına gelmez. Diğer Gayrimüslim şerbethanelerin semtlere dağılımı şu şekildedir: 12 tanesi Balat’ta, 7 tanesi Arnavud’da, 4 tanesi Beşiktaş’ta, 3’er tanesi Beyoğlu ve Kapan-ı Dakik’te, 2’şer tanesi Galata, Samatya, Kuzguncuk, Eğrikapı ve Hasköy’de bulunmaktadır. “Tablo 4” ve “Grafik 3”te bu dağılımın sayıları ve oranları detaylı olarak gösterilmiştir.

Grafik 4. Gayrimüslimler Arasında Şerbethane Oranı

Kaynak: BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:242; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:243; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:244; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:246; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:247; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:248; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:249; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:250; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:252; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:254; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:257; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:258; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:259; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:261; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:262; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:263; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:264; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:265; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:266; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:267; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:268; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:269; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:270; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:271; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:272; BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No:273.

7. SONUÇ

Sözlük anlamı olarak, içmek anlamına gelen şürb kelimesinden türetilen şerbethane kelimesi, şerbet yapılıp satılan yer, şerbetçi dükkânı olarak geçmiştir. Tam olarak ne zaman kullanıldığı bilinmemekle birlikte şerbethaneler, aynı kökten geldiği için uzunca süre meyhaneleri tanımlamak için şaraphaneler ile birlikte kullanılmışlardır. Şerbethaneler, bir meyhane gibi faaliyet gösteren mekânlar olmuş ve varlığını da uzun süre devam ettirmişlerdir. Bu çalışmada da özellikle bu kullanımı üzerinde durulmuştur. Ancak 19. yüzyılda meydana gelen bazı durumlar sonucunda içkili mekânlar kimliğinden uzaklaşıp esas kimliğine geçmesi beklenen şerbethaneler tam olarak bu beklentiyi karşılamamış ve eski hali ile yoluna devam etmiştir. Taranan sicillerde de görüleceği üzere şerbethane kelimesi, meyhane yerine kullanılmış ve aynı işlevi görmüştür.

1876-1900 yılları arasına ilişkin taranan 32 sicil defterinde 219 tane şerbethane tespit edilmiştir. Bunların içinde Ermenilere ait şerbethane sayısı 33'tür. Yaklaşık olarak %15'lik orana sahip olan bu şerbethaneler, İstanbul'un belli bir bölgesine değil birkaç semtine dağılmıştır. Bu semtler, Galata, Beyoğlu, Beşiktaş, Arnavud Karyesi, Samatya, Kadı Karyesi, Hasköy, Topkapı, Kumkapı, Langa Yenikapı, Yedikule, Tekfur Sarayı ve Ketencilerbaşı olarak sıralanmaktadır. Toplam şerbethane içinde diğer şerbethanelerin 147

tanesi Rumlara ve geri kalan 39 tanesi ise diğer Gayrimüslimlere aittir. Tespit edilen şerbethaneler içinde en çok orana, yaklaşık %67 ile Rumlar sahiptir. Geri kalanları ise diğer Gayrimüslimler dediğimiz Yahudiler, İngilizler ve İtalyanlardır.

Tespit edilen şerbethaneler, İstanbul'daki şerbethanelerin tamamı değildir. Bu çalışma ile sadece tespit edilen şerbethaneler içinde Ermenilere ait şerbethanelerin sayısı, diğer şerbethanelere göre oranı ve mahallelere/semtlere dağılımı ele alınmıştır. Bu şerbethaneler, en çok Galata'da, Tavuk Pazarı'nda, Beyoğlu'nda, Beşiktaş, Topkapı ve Kadı Karyesi'nde Arnavud Karyesi ve Samatya'da, Hasköy Kasabası, Tarabya ve Çengel Karyesi'nde, Balat ve Langa'da toplanmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Gülşen Ulukaya tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur. Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
İstanbul Müftülüğü, Şeriyye Sicilleri Defterleri 1, (BOA. İSTM.ŞSC.01.d / No: 242). 242; 243; 244; 245; 246; 247; 248; 249; 250; 251; 252; 253; 254; 255; 256; 257; 258; 259; 260; 261; 262; 263; 264; 265; 266; 267; 268; 269; 270; 271; 272; 273.

Ali Emiri, (BOA. AE.SMST.IV.), (Dosya No/Gömlek No)
25/1767.

Bab-ı Asafi, Mühimme Defterleri, (BOA. A. {DVNSMHM.d...}), (Dosya No/Gömlek No)
28/100; 39/141; 70/481; 7/1453; 71/635; 72/246; 80/478.

Bab-ı Ali Evrak Odası (BOA. BEO.), (Dosya No/Gömlek No)
854/64025.

Cevdet, Belediye, (BOA. C..BLD.), (Dosya No/Gömlek No)
37/1838.

Cevdet, Maliye, (BOA. C..ML...), (Dosya No/Gömlek No)
350/14375.

Dahiliye, Mektubi Kalemî, (BOA. DH. MKT.), (Dosya No/Gömlek No)
1770/8.

Hatt-ı Hümayun, (BOA. HAT.), (Dosya No/Gömlek No)
278/16369; 189/9020.

Sadaret, Mektubi Kalemî Evrakı, (BOA. A. }MKT.), (Dosya No/Gömlek No)
149/43.

Şura-yı Devlet, (BOA. ŞD.), (Dosya No/Gömlek No)

2906/48.

Zabtiye, (BOA. ZB.), (Dosya No/Gömlek No)
12/110.

Araştırma Eserleri

- Akbulut, U. (2016). Meyhanelerle Mukaddes Mekânlar Arasında Mesafe Tayini: Sultan II. Abdülhamid Devri İstanbul'dan Örnekler. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, ss.211-224.
- Akgündüz, T. (1996). Gedik, *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara.
- Akman, M. (2004). *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Anhegger R., İnalçık, H. (2000). *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osman*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arslan, F. (2021). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Men'-i Müskirat Meselesi (1908-1926)*. (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya).
- Cankurt, C. (2023). *İstanbul Kadı Sicillerinde Esnaf Gedikleri ve Piyasa İlişkileri: İşleyiş, Kurumsal Yapı, Rekabet ve Mülkiyet*. (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul).
- Çokuğraş, İ. (2016). *Bekâr Odaları ve Meyhaneler: Osmanlı İstanbulu'nda Marjinalite ve Mekân (1789-1839)*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Deal, R. A. (2017). *Namus Cinayetleri, Sarhoş Kavgaları: II. Abdülhamid Döneminde Şiddet*. çev. Zeynep Rona. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Erdoğan, İ. (2022). *Keyif, Günah ve Suç Arasında Osmanlı'da Meyhaneler ve Müdavimleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2019). Sarhoşluktan Keyif Haline: Osmanlı İstanbul'unda İçki İçme ve Meyhâne Âdâbı. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi* (S.47), ss.21-44.
- Erdoğan, İ. (2020). Yasaklardan Modern Denetime: Osmanlı Devleti'nin İçki Tüketimine ve Meyhanelere Yaklaşımı”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (S. 3), ss.1-37.
- Evliya Çelebi, (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Faroqhi, S. (2014). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla*. çev. Elif Kılıç. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Genç, M. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Harmandar, S. (2020). 19. Yüzyılda İstanbul'da Değişen Eğlence Anlayışı ve Yeni Eğlence Mekânları, *Erzurum Teknik Üniversitesi Fakültesi Tarih Dergisi ETÜT*, (S.1), ss.113-137.
- Hiçyılmaz, E. (2016). *Meyhaneler*, İstanbul: Ulak Yayıncılık.
- Koyuncu, D. T. (2019). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alkollü İçeceklerin (Arak ve Şarap) Üretimi, Ticareti ve Tüketimi: 1792-1839 İstanbul Örneği*, (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul).
- Köse, O. (2007). XVIII. Yüzyıl Sonlarına Doğru Rus ve Avusturya Savaşları Esnasında Osmanlı Devleti'nde Bir Uygulama: İstanbul'da Fuhuş ve İçki Yasağı. *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (S.2), ss.104-187.
- Olivier, (1977). *Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yılında Türkiye ve İstanbul)*, çev. Oğuz Gökmen. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Ortaylı, İ. (1987). *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Öztürk, Y. (2017). *XIX. Yüzyıl Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nde İçki Yasakları*”. (Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu).
- Soykan, T. T. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler*. İstanbul: Ütopya Kitabevi Yayınları.
- Şemsettin, Sami, (2012). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ünal, N. (2011). Kur'an'ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, (S. 2), ss.149-182.
- Yılmaz, F. (2005). Boş Vaktiniz Var mı? Veya 16. Yüzyılda Anadolu'da Şarap, Eğlence ve Suç. *Tarih ve Toplum* (S.1), ss.11-49.
- Zat, V. (1994). *Meyhaneler, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C.5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayınları, ss.434-443.